

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

“ ___ ” _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 8.0305080 Фінанси та кредит
за освітньою програмою Фінанси і кредит

за темою:

«Заощадження та інвестиційна діяльність домогосподарств на фінансовому ринку
України»

Виконавець

студентка факультету фінансів та
банківської справи

Сергєєва Олена Валеріївна

/ /

Науковий керівник

Кандидат економічних наук,

доцент кафедри

Коцюрубенко Ганна Миколаївна

/ /

Одеса 2019

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Сергєєва Олена Валеріївна

Заощадження та інвестиційна діяльність домогосподарств на фінансовому ринку України

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, 2019 рік

Випускна робота складається з 3 розділів.

У роботі розглядаються теоретичні основи формування та інвестування заощаджень домогосподарств. Досліджено функції домогосподарств, особливо виділено інвестиційну функцію. Проаналізовано обсяг та структура ресурсів та видатків домогосподарств, наявні види та форми заощаджень. Зроблено аналіз основних напрямів інвестування фінансових активів домогосподарств. Проведено аналіз фінансової інфраструктури забезпечення залучення заощаджень домогосподарств до фінансового ринку України. Описано рівень розвитку інфраструктури банківського та небанківського секторів фінансової системи. Охарактеризовано рівень довіри та макроекономічні фактори формування думки споживача, щодо основних інституцій фінансової системи України.

Розглянуто позитивний досвід розбудови банківської сфери, напрямку страхування життя, трирівневої пенсійної системи, ринку цінних паперів Австрії та Польщі. Зроблено узагальнення проблем недовіри та скептицизму домогосподарств щодо інвестування заощаджень у фінансовий сектор. Висунуто практичні пропозиції щодо поживлення процесу залучення заощаджень домогосподарств до фінансової системи.

Ключові слова

Заощадження домогосподарств, доходи та видатки домогосподарств, фінансова система України, залучення інвестицій

ABSTRACT

qualification work for bachelor's degree

Serhieieva Olena

Savings and investment activity of households in the financial market of Ukraine

Odessa National University of Economics

Odessa, 2019

The final work consists of 3 sections.

The paper discusses the theoretical foundations of the formation and investment of household savings. The functions of households are investigated, especially the investment function is allocated. The volume and structure of resources and expenditures of households, existing types and forms of savings are analyzed. The analysis of the main types of investment of financial assets of households is made. The level of infrastructure development in the banking and non-banking sectors of the financial system is described. The level of trust and macroeconomic factors of formation of consumer opinion in relation to the main institutions of the financial system of Ukraine are characterized.

The positive experience of the development of the banking sector, the direction of life insurance, the three-tier pension system, the securities market of Austria and Poland. Made generalization of the problems of distrust and skepticism of households to invest savings into the financial sector. Practical proposals to revive the process of attracting household savings to the financial system have been put forward.

Keyword

Household savings, household income and expenditure, the financial system of Ukraine, attracting investment

ЗМІСТ

стор.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ІНВЕСТУВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ	7
1.1. Домогосподарство як суб'єкт фінансових відносин	7
1.2. Заощадження домогосподарств, їх класифікація та напрями інвестування	15
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ФОРМУВАННЯ НА НАПРЯМІВ ІНВЕСТУВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ	апр..... 23
2.1. Стан формування заощаджень домогосподарств в Україні	23
2.2. Основні напрями інвестування заощаджень домогосподарств в Україні 	29
2.3. Аналіз фінансової інфраструктури забезпечення залучення заощаджень домогосподарств до фінансового ринку України.....	37
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ЗАЛУЧЕННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ ДО ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	45
3.1. Зарубіжний досвід залучення коштів домогосподарств до інвестування 	45
3.2. Стратегічні напрямки та методи активізації використання інвестиційного потенціалу домогосподарств	57
ВИСНОВОК.....	66
Список використаних джерел	69
ДОДАТКИ.....	74

ВСТУП

Домогосподарство є маловивченим суб'єктом фінансової системи. Разом з тим домогосподарства проявляють унікальні та самобутні якості, що і слугує приводом до виокремлення домогосподарства у окремий суб'єкт фінансових відносин. Своєю чисельністю, неоднорідністю та невивченим класичною економічною думкою способом прийняття рішень домогосподарства мають значний вплив на національну економіку. Доходи домогосподарств вивчаються як державним, так і приватним секторами економіки задля організації та проведення економічної діяльності в межах країни або в межах одного підприємства. Витрати домогосподарств є предметом ретельного дослідження. Методи їх нормування та стимулювання досліджуються безліччю галузями економічної науки від макроекономіки до маркетингу та менеджменту. Поведінка домогосподарств є окремою сферою досліджень, адже особливо під час кризових ситуацій прогнозування та раціоналізація поведінки домогосподарств відіграє важливу роль у збереженні економічної стабільності країни.

Заощаджувальна поведінка була розглянута з точок зору мотивів та факторів що впливають на неї. Проте не до кінця розкритим питанням залишається акумуляція та менеджмент грошових фондів домогосподарств, що виникають в результаті заощаджувальної діяльності. Оцінка обсягу потенціального ресурсу також постає важливим викликом перед державним управлінням. У кризовий період, інвестиційний ресурс заощаджень домогосподарств може стати як частковою заміною зовнішньому кредитному ресурсу, так і джерелом росту для національної економіки за посередництвом фінансової системи.

Методи та способи, що використовуються у сучасних реаліях для регулювання залучень заощаджень домогосподарств до інвестиційного процесу є диференційованими, а їх кількість – різноманітною. Проте застосування цих методів на практиці не дають очікуваного ефекту. Не зважаючи на формальну наявність усіх основних інституцій фінансової системи, як банківської так

небанківської сфер, можна говорити о їхній недієвості та низькій залученості широкого кола домогосподарств до взаємодії з ними.

Під час виконання роботи були розглянуті фундаментальні праці відомих зарубіжних науковців Г. Беккер, З. Боді, Е. Гідденс, Дж. М. Кейнс, К. Ланкастер, Р. Мертон, Дж. Мінсер, Ф. Модільяні, Р. Поллак, П. Самуельсон, Дж. Тобін, Дж. Хікс, Дж. Ходжсон, У. Шарп, Т. Шульц та ін. Серед сучасних вітчизняних авторів, які досліджують різні аспекти фінансової поведінки населення, варто відзначити праці В. Андрущенко, В. Базилевича, О. Ватаманюка, Ю. Воробйова, Д. Дмитренко, С. Захаріна, В. Ільїна, Т. Кизими, О. Кузика, В. Леонова, Л. Лисяк, Л. Лондара, І. Новіцької, С. Оспіцева, С. Панчишина, М. Рудої, М. Савлука, З. Скринник, О. Смирнова, Ю. Станкевича, С. Юрія, В. Федосова, М. Фоміних, В. Фомішиної, О. Чорної та ін. Здебільшого у вітчизняній практиці акцентується увага на різних аспектах організації фінансів домогосподарств, їхньої ролі в макроекономіці, проблемах формування і використання доходів і заощаджень, оподаткуванні фізичних осіб, диференціації доходів і проблемі бідності.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідити теоретичні та практичні основи формування та інвестування заощаджень домогосподарств і розробити шляхи активізації залучення заощаджень домогосподарств до фінансового ринку України. Відповідно до визначеної мети роботи, постають наступні завдання:

- дослідити теоретичні основи домогосподарства як суб'єкта фінансових відносин;
- узагальнити теоретичні засади дослідження заощаджень домогосподарств, їх класифікації та напрямки інвестування;
- оцінити сучасний стан формування заощаджень домогосподарств;
- проаналізувати структуру заощаджень за напрямками використання;
- проаналізувати фінансову інфраструктуру забезпечення залучення заощаджень домогосподарств до фінансового ринку України;
- дослідити закордонний досвід залучення коштів домогосподарств до інвестування;

- обґрунтувати методи та напрями збільшення інвестиційного потенціалу заощаджень домогосподарств та підвищення ефективності їх залучення та використання у фінансовій системі країни

Об'єктом дослідження є заощадження домогосподарств.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі формування та інвестування заощаджень домогосподарств на фінансовому ринку України.

Методи дослідження: загальні наукові методи - аналіз, синтез, порівняння, опис, метод наукової абстракції, метод індукції та дедукції, статистичного дослідження, економічного аналізу.

Результати дослідження, що були проведенні в випусковій роботі, освітлені під час участі у студентській науково-практичній конференції «Стабілізація фінансово-економічної системи України» (ОНЕУ, 8-12 квітня 2019 року), результати якої опублікована у студентському збірнику матеріалів конференції.

ВИСНОВОК

У випускній роботі було здійснено теоретичні узагальнення та сформульовано практичні рекомендації щодо покращення процесу заохочення домогосподарств до заощаджень у організованій формі та інвестуванню в фінансову сферу. Це дало змогу сформулювати ряд висновків.

Дослідження фінансової поведінки домогосподарств є надзвичайно актуальним і важливим напрямом сучасної фінансової науки та в прагматичному аспекті передбачає знаходження домогосподарствами оптимального поєднання індивідуальних бажань, затрачених зусиль і отриманої винагороди, яка забезпечує максимально можливе зростання їх фінансового добробуту.

Ретроспективний аналіз теоретичних положень наукових шкіл та течій економічної науки у процесі дослідження фінансової поведінки дозволив виокремити наступні напрями: класичний, неокласичний, кейнсіанський, посткейнсіанський, інституціональний, біхевіористський. Також шлях становлення економічної думки до місця заощаджень домогосподарств у економічній системі пройшов чотири етапи: від класичного підходу до ускладнення неокласичного синтезу.

Для залучення заощаджень домогосподарств у якості інвестицій у фінансовий ринок та оптимальному використанні їх для економічного розвитку держави необхідно чітко визначити об'єктивні закономірності заощаджень домашніх господарств, їх структури, розробити механізми для стимулювання введення заощаджень в інвестиційний процес.

Доходи домогосподарств зростають значними темпами, випереджаючи інфляцію. Вслід за зростанням доходів підвищується споживчий попит. Проте зростання долі заощаджень та довгострокових інвестувань не спостерігається. Це може бути пов'язано з негативними очікуваннями домогосподарств щодо покращення стану своїх доходів у найближчий час. Очікування щодо рівня інфляції та курсу іноземної валюти відіграє важливу роль у формуванні норми заощадження домогосподарствами. Курс НБУ на таргетування інфляції та покращення

механізмів контролю за банківським сектором мають призвести до поліпшення очікувань та зростання рівня довіри до банківського сектору. Доцільним є також посилення контролю за небанківським сектором, підвищенню транспарентності цього сектору фінансової системи для збільшення довіри до нього.

Наслідком останніх реформ у сфері валютного регулюванні та фондового ринку є полегшення доступу фізичних осіб до якісних послуг іноземних банківських установ та інвестуванню у державні цінні папери. Сформованим трендом є підвищення залишків на поточних рахунках в іноземній валюті та надання переваги ОВДЗ номінованих в доларі США.

Значним є вплив недовіри не тільки до фінансової система, а також до національної економіки взагалі. Помітним є рівень доларизації заощаджень домогосподарств, як в готівковій, так і в безготівковій формах, незважаючи на помітно нижчу середню процентну ставку по депозитах у валюті порівняно з депозитами у національній валюті. Стихійний приріст попиту на валюту в кризових періодах спричиняє додатковий тиск на курс гривні та міжнародні резерви, що веде до посилення дестабілізаційних факторів і, як наслідок, до загрози національній безпеці. Такий вплив має теперішня ошадна поведінка домогосподарств з вираженою перевагою більш твердої валюти, як засіб заощадження.

Значна перевага банківської системи призвела до високої концентрації на ринку страхування, недержавних пенсійних фондах та інших фінансовий компаній. Таким чином, чисельність страхових компаній, що займаються страхуванням життя не перевищує 50, а більшою частиною ринка володіє перша десятка за обсягом активів компаній, що у більшості своїй є дочірніми компаніями або філіями іноземних страхових компаній чи фінансових груп.

Помітна тенденція до консолідації та очищення фінансової системи. За останні 2-3 роки чисельність банківських установ скоротилася більш ніж в половину, що було пов'язано з низкою стрес-тестувань, які пройшли лише фінансово надійні банки. У довгостроковій перспективі це може позитивно вплинути на імідж всієї банківської системи.

У небанківській сфері спостерігається природна концентрація активів. Скорочення учасників ринку страхування, недержавних пенсійних фондів свідчить з одночасним зростанням чисельності підписаних контрактів та обсягу активів свідчить про укрупнення існуючих установ для більшої долі ринку.

Передумови для перейняття міжнародного досвіду це наявність принципово схожих рис вже існуючої фінансової системи та позитивний досвід у розбудові обраних стратегічних напрямків для наслідування. Австрійська та польська фінансові системи є банкоцентричними, при цьому з розвиненими фондовими ринками та небанківськими установами. Австрійська модель поділу банків склалася історично, проте може бути введена і в Україні для полегшення орієнтації домогосподарств у різноманітних пропозиціях банківських послуг. Також другий та третій рівні пенсійної системи Австрії з корпоративними пенсійними фондами та податковими стимулами до формування персональних пенсійних заощаджень можуть стати у нагоді при визначенні напрямків залучення короткострокових та довгострокових інвестицій домогосподарств. Фондовий ринок Польщі може стати прикладом для наслідування у побудові плану поліпшення українського ринку цінних паперів.

Основними пропозиціями, що слідують з даної праці, є підвищення фінансової грамотності населення, через постійний канал комунікації НБУ та інших державних адміністративних фінансових установ. Поширення обізнаності населення щодо курсу та чіткого плану втілення стратегій розвитку фінансової системи, покращення контролю за рівнем відкритості та доступності документації фінансових установ. Це дозволить змінити сприйняття деяких окремих фінансових інституцій та поліпшенню іміджу фінансових інституцій загалом.

Консолідація існуючої біржової системи та активізація обігу цінних паперів шляхом надання державної гарантій, як стимул для підприємств та сигналу для домогосподарств. Запровадження державного гарантування вкладів у страхування життя.

Список використаних джерел

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов: В 2 т. [Текст] / Смит А // пер. с англ. В. Иванова – М.,Л., 1931. – С. 684
2. Маркс К. Письмо П. В. Анненкову, 28 декабря 1846 г. / Карл Маркс // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – в 50 т. – 2-е изд. – Т. 27. – 1962 - С. 402.
3. Энгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави [Текст] / Фрідріх Энгельс // Маркс К., Энгельс Ф. Твори. – Т. 21. - С. 5 – 6
4. Методологічні положення щодо коригування показників життєвого рівня домогосподарств з метою врахування доходів і витрат найбільш забезпеченого населення, затверджені наказом Держстату від 31.12.2014 №415 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2014/415/metod_pol_koryg_zhrn.zip - офіційний сайт Державної служби статистики України.
5. Шинкарук Л. В., Барановська І. В., Мільман Л. М. Інвестиційні ресурси домогосподарств як чинник модернізації економіки України [Текст]/ І. В. Барановська, Л. М. Мільман, Л. В. Шинкарук/ Економічний вісник НГУ. - 2011. - № 29. – С. 28 – 30.
6. Кейнс Дж. М. Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей [Текст]/ Дж. М. Кейнс. - М., Геліос. - АРВ, 1999 - С. 96.
7. Кублікова Т. Б. Управління інноваціями: теорія та практика: навчальний посібник / Т. Б. Кублікова. – Одеса: Астропринт, 2014. – 236 с.
8. Кублікова Т.Б. Прямі іноземні інвестиції: стратегія розвитку України: монографія / Т.Б. Кублікова, О.: Атлант, 2012. – 280 с.
9. Duesenberry J. S. (1949). Income, saving and the theory of consumer behavior, Cambridge, MA: Harvard University Press [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.worldcat.org/title/income-saving-and-the-theory-of-consumer-behavior/oclc/169231>
10. Фридман М. Методология позитивной экономической науки/М. Фридман// THESIS, Т. 2.- 1999. - № 4. - С. 20–52.
11. Hall R. E. Stochastic Implications of the Life Cycle/ R. E. Hall. [Текст] –

Permanent Income Hypothesis: Theory and Evidence, Journal of Political Economy.- 1978.- vol. 86. - С. 971-987.

10. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег [Текст]/ Дж. М. Кейнс // Антология экономической классики. – М: Зконов, 1992. – Т.2. – С. 486
11. Рамський А.Ю. Інвестиційний потенціал домогосподарств [Текст]: Монографія / [А.Ю. Рамський]. – К.: КНУТД, 2014. – 352 с.- С. 22
12. Кізіма Т. Домогосподарства на фінансовому ринку України: поведінково-мотиваційний аспект [Текст] / Т. Кізіма, А. Кізіма // Світ фінансів. – 2016. – № 3(48) – С. 89–101.
13. Шевченко Д.А., Давыденко А.В. Финансовая грамотность населения как фактор сберегательного поведения домашних хозяйств [Текст]/ А.В. Давыденко, Д.А. Шевченко// TERRA ECONOMICUS. – С. 139-144.
14. Доходи та витрати населення [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> – Офіційний сайт Державна служба статистики України
15. Звіт Пенсійного Фонду за 2018 рік [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/1534465-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-2018-rotsi> - Офіційний сайт Пенсійного фонду України
16. Організація економічного співробітництва та розвитку. Визначення заощадження домогосподарств [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https:// data.oecd.org/hha/household_savings.htm](https://data.oecd.org/hha/household_savings.htm)
17. Огляд ринку нерухомості за 2017-2018 роки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/u-rinku-neruhomosti-svij-sezon> - Офіційний сайт Урядового Кур'єру
18. Мінфін: ефективно управління держборгом створює сприятливі умови для зниження ставки запозичень [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/minfin-efektyvne-upravlinnia-derzhborhom-stvoriuie-spryiatlyvi-umovy-dlia-znyzhennia-stavky-zapozychen?category=novini-ta-media> – Офіційний сайт Міністерства фінансів України

- 19.Звіт Державної служби фінансового моніторингу за 2017 рік «Ризики використання готівки» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2017/20171228/tipolog_gotivka2017.pdf - Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу
- 20.Річний звіт Нацкомполслуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/2018_rik/2018/sk_%202018.pdf – Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг
- 21.Методологічний коментар до Грошово-кредитної статистики НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=7792411> – Офіційний сайт НБУ
- 22.Основні напрямки реалізації положень Зasad стратегічного реформування державного банківського сектору [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства фінансів України
- 23.Об'єднання фінансових установ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://afi.org.ua>
- 24.Дослідження «Небанківські фінансові установи України очима споживача. Обізнаність та досвід населення та МСБ України щодо використання послуг кредитних спілок, ломбардів, короткострокових кредитів та лізингу» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://afi.org.ua>.
- 25.Пресс-реліз презентації Проекту Агентства з міжнародного розвитку USAID "Трансформація фінансового сектору" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/article/45779051?annId=45779052> – Офіційний сайт НБУ
- 26.Бондаренко А.Ф., Гребінь В.В. Сучасні підходи до визначення конкурентоспроможності банку/ А.Ф. Бондаренко, В.В. Гребінь// Гроші, фінанси і кредит/Мукачівський державний університет. -№14. -2017. – С. 772-777
- 27.Оновлені засади стратегічного реформування державного банківського сектору [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

- <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-pidtrimav-onovleni-zasadi-strategichnogo-reformuvannya-derzhavnogo-bankivskogo-sektoru> - Офіційний сайт Кабінету Міністрів України
28. Огляд банківського сектору [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=37591358. - с.7-8. - Офіційний сайт НБУ
29. Фінансова система [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/systemfinansowy/system_finansowy.html - Офіційний сайт Центрального банку Польщі
30. Office of the Commission of financial supervision. Warsaw [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.knf.gov.pl/en/REPORTS_AND_ANALYSIS/Banking/Monthly_data
31. Звіт Відділ сприяння торгівлі та інвестиціям Посольства Республіки Польща у Києві [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ukraine.trade.gov.pl>
32. Офіційний сайт Варшавської фондової біржі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gpw.pl>.
33. Населення Центральної та Східної Європи намагається тримати баланс у власних фінансах. – Прес-реліз компанії GfK. – 19.03.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gfk.com/uk-ua/rishennja/press-release/naselennjacentralnoji-ta-skhidnoji-jevropi-namagajetsja-trimati-balans-u-vlasnikh-finansakh/>.
34. Financial Market [Electronic resource]. – Access: <https://www.oenb.at/en/Publications/Financial-Market/Facts-on-Austria-and-Its-Banks.html>
35. Річний звіт Національного банку Австрії за 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oenb.at/en/Publications/Oesterreichische-Nationalbank/Annual-Report.html> - Офіційний сайт Національного банку Австрії

36. Taxation of pension provision in Austria. Retrieved the 2nd of November.- 2018.
[Electronic resource]- Access:
http://www.eatlp.org/uploads/public/Lisbon_Austria.pdf.
37. Порівняльне дослідження структури заощаджень та інвестицій у світі.
[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.investor.ru/article/33291/10371/> с. 5
38. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua> - Офіційний сайт НБУ